

משה נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

לפני עור כבן נח

הרי לנו דגם ר"ח קשיא ליה דאיך עבר אברהם אבינו בלפני עור ותירץ גם הוא דגירשה, ממילא הוא פנויה ולא הכשיל באשת איש.

ב. (ובספר אמרי נעם תירץ עוד תירוץ וכתב ... וי"מ דאונס הוה, כדאמרינן גבי אסתר מחיקו של אחשורוש לחיקו של מרדכי. ע"כ. וצ"ע רב, דבשלמא מה שכתב נימא שגירשה באותה שעה זה מיישב דלא הוה לפני עור משום דהוה פנויה ולא א"א.

אבל מה שכתב אחר כך וי"מ דאונס הוה כדאמרינן גבי אסתר זה רק מבאר אמאי לא נאסרה שרה לאברהם כדין א"א שזינתה, אבל איך מתורצת השאלה איך עבר אברהם אלפני עור, דהא זה ברור דלגבי פרעה הוי עבירה של עריות דנהרג עליה א"כ מה יציל את פרעה מאיסור א"א מה דבא עליה באונס. וה' יאיר עיני.

ואף עם כל חומר הקושיא אכתי דוחק יהיה לומר דכוונתו דפרעה נחשב כאונס הואיל ואברהם אבינו אמר אחותי היא פטור ממיתה – וכמו שפסק הרמב"ם בפ' י' מהל' מלכים הלכה א': בן נח ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום ... במה דברים אמורים בשגג באחת ממצות ועבר בלא כוונה, כגון שבעל אשת חבירו ודימה שהיא אשתו או פנויה... ע"כ.

ובחלקת יואב או"ח סי' א' חדית לן (לגבי מכשיל קטן) דעובר על לפני עור רק היכא שמכשיל לחבירו באופן שנחשב לו לעבירה, אבל היכא שחבירו אונס דאין צריך אפי' כפרה... לא שייך לפני עור במקום אונס דלא נעשה מכשול כלל.

"אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך" (בראשית פ' יב' פסוק יג')

א. והקשה בספר אמרי נעם (והר' משה דיליישקאש (נדפס קרימונה שכו' לפ"ק)) וז"ל: אמרי נא אחותי את וגו'. תימה איך עבר אברהם אלפני עור לא תתן מכשול – דהא בני נח נצטוו על העריות, דהא קיימא לן יהרג ואל יעבור – ונהי דאיהו לא עבר מ"מ מחטיאם הוה...

(ותירץ) נימא שגירשה באותה שעה... ע"כ. ונראה דשאלה זו היתה קשה גם לר"ח (הובא ברבינו בחיי לקמן) ולכן הקשה דכשהגיע אברהם לגרר אמר אל שרה אשתו (פ' כ' פסוק ג'), "אחותי היא" איך הכשיל אברהם את אבימלך שאמר שהיא אחותו, וז"ל:

... וכתב רבינו חננאל ז"ל כי עכשיו כשבא בגרר גרשה, לפי שהיה ירא שמא יהרגוהו אם היה אומר שהיא אשתו, ואעפ"כ לא הניחו ה' ית' שיפרד ממנה ולא הניח את הצדקת אצל הרשע, "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים",

וגרושין הללו היה מפני הפחד, וזה שאמר הש"י והיא בעולת בעל, שלא גרשה רק מפני הפחד כי אונס הוא, ונמצא שאין הגרושין גרושין גמורין, וזהו שאמר אבימלך הגוי גם צדיק תהרוג, כלומר הגוי שאין לו זה הדין אלא אפי' אונס גרושיו גרושין, ועוד שהוא צדיק שלא קרב אליה תהרוג, ולא עוד אלא שהוא אמר לי אחותי היא, והיא גם היא אמרה פעם אחר פעם אחי הוא, בתם לבבי לקחתיה ובנקיון כפי – שעדיין לא קרבת אליה. ע"כ.

ה. ומצאתי בס' פרדס יוסף שרצה להביא ראיה דגם ב"נ מצוה על לפני עור ואסור לו להכשיל בעבירה, דהנה נחלקו הראשונים על מי רמי איסור אכילת קרבן פסח לערל אם על הערל האוכל או על הישראל המאכיל. ושיטת הרמב"ם בפשטות דהאיסור על המאכיל דכתב בפ' ט' הלכה ז' מהל' קרבן פסח וז"ל: המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח שני למומר לע"ז, או לגר תושב או לשכיר, הרי זה עובר בלא תעשה...ע"כ.

וכתב דלפי דברי הרמב"ם יבואר מאי דאמרינן בגמ' פסחים ג' ב' בההוא בר ארמאה דהוה אכיל פסחים בירושלים משום דהטעה ולא אמר דהוה נכרי ואכיל קרבן פסח, ולבסוף כשנודע שהוא נכרי ע"י רבי יהודה בן בתירא קטלוהו, והקשו האחרונים אמאי קטלוהו, וכתב דלפי דבריו שפיר קטלוהו מחמת שהכשיל אותם בלאו דבן נכר שאסור לישראל להאכיל קרבן פסח לב"נ, וכשהשיטות דב"נ מצוה על לפני עור (וכן דעת הפמ"ג בגנת וורדים כלל מג'), ואצל ב"נ אזהרתם זו היא מיתתן.

ולפי דברי הפרד"י מוכח מהגמ' דגם ב"נ מצוה על לפני עור. – וא"כ זהו יסוד קושייתו של האמרי נעם דכיון דב"נ מצוה על לפני עור איך הכשילו אברהם ושרה את מלך מצרים בזה שאמרו לו דהיא מותרת לו וכנ"ל.

ובאמת דהקושיא כאן על אברהם ושרה היא אלימתא יותר דהא כפי ההנחה דסיבת הריגת הבר ארמאה היא מחמת שהכשיל ישראלים באיסור להאכיל לגוי קרבן פסח, – איסור זה רמיא רק על ישראל ולא על בני נח, ובכל זאת לדעתו מוכח מהגמ' דגם זה אסור ועובר על „לפני עור“, וא"כ ק"ו דאיסור עריות דאסור הן לישראל והן לבן נח יותר ברור דשייך דיעבור הישראל המכשיל בן נח באיסור עריות על לפני עור.

ו. ואמנם כן בשו"ת בית יצחק יו"ד סי' לו' אות ח' כתב דהבר ארמאה היה חייב מיתה מחמת איסור בני מעיים לבני נח. ובקובץ שיעורים להגאון הקדוש רבי אלחנן

ממילא לפ"ז היה אפשר לומר גם בנדרון דידן דכיון דאברהם אמר אחותי היא הרי שהמצרים לא יעברו על איסור א"א וכמוש"כ הרמב"ם, וזה כוונת האמרי נועם „...וי"מ אנוס הוא...“ אך לא ניחא לן לדחוק זה בדבריו, הואיל ודימה להיתר אסתר במרדכי מחמת דהיתה אנוסה כאמור).

* * *

ג. והנה בעצם החדוש של האמרי נעם דישי איסור בזה שאומרים לאדם על דבר אסור שהוא מותר ודיינינן את מי שמכשילו כמכשיל בדבר עבירה יש ללמוד גם ממש"כ המל"מ בהל' מאכלות אסורות פ' יז' הלכה כז' בסופו וז"ל:

...ולענין להטעות לקטן ולומר לו על דבר איסור שהוא היתר נראה לי דפשיטא דאסור דהוי מאכילו בידים דדלמא הקטן היה נזהר מאיסור זה... ע"כ.

חזינן דזה נחשב כמאכילו ממש. ואמטו להכי קשיא ליה להאמרי נעם דגם בזה שיצא מתוך דברי אברהם ושרה דהיא מותרת לפרעה ולאבימלך משום דאינה אשת איש נחשב שמכשילים אותם.

ד. אמנם בעצם מאי דקשיא להו לקמאי דעברו אברהם אבינו ושרה על לפני עור, נחזי אנן דלכאורה אם נדון את אברהם ושרה כישאל אף דהוה קודם מתן תורה, לכאורה לא קשיא דכיון דהוה הצלה לחיי אברהם דלולא זה יהרגו אותו לא איכפת לן דיעברו אלפני עור, דהא כל התורה כולה ניתנה להידחות מפני פקו"נ, וגם שרה מצווה להציל את אברהם מכח לאו ד, „לא תעמוד על דם רעך“, ועשה של „והשבותו לו“ אע"פ שעוברת אלאו דלפני עור. וא"כ מיושב שפיר.

ברם אם נחשבם כבני נח הרי הקושיא תליא באשלי רברבי באם בב"נ איכא לפני עור בעבירות דיליה.

(יעוי' בתוס' ע"ז טו' ב' ד"ה לעובד כוכבים דלתירוצא קמא ודאי גוי אינו מצוה על לפני עור, ואולי בתירוצא בתרא סבירא להו דגם ב"נ עובר בלפ"ע במצוות דיליה).

וסרמן הי"ד. כתב דמשום גזל אתי עלה, כיון דמינויו על הק"פ הוה בטעות ממילא דינו כמקח טעות נמצא דמאי דאכל הוי גזילה יעוי"ש.

ולפ"ז אין ראייה לחדושו של הפרדס יוסף דמשום לפני עוור הרגו את הבר ארמאה.

* * *

ז. אך באמת כד דייקנן שפיר נראה דדברי הפרדס יוסף והוכחתו מגמ' פסחים דלדבריו הוא משום לפני עור דהכשיל את הישראל המאכילו בקרבן פסח באיסור צ"ב, וכפי שיבואר להלן.

דבאמת כבר הקשו האחרונים על הגנת וורדים מהיכא תיתי לחדש שאצל ב"נ יש איסור דלפני עור, והא רק שבע מצות ניתנו לבני נח וביניהם לא מצויה מצות לפני עור!?

ויש מקום לתרץ לפי מאי דיש לחקור ביסוד איסור לפני עור:

א. אם הוה איסור נפרד בפ"ע דלפני עור לא תתן מכשול.

ב. או דזה נכלל בכל מצוה ומצוה שמחוייבים בה גם דאחר לא יעבור עליה.

ולדוגמא רחוקה כמוש"כ הרוקח הל' מילה סי' לו' לגבי מה שנאמר בתורה, „אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם” דדרשינן מינה להיתר פקוח נפש „וחי בהם” – ולא שימות בהם. דאין זה רק דין על מי שעושה את המצוה שאינו מחוייב לעשותה כשהוא בפקו"נ, אלא רמיא על כל ישראל כולם דאיזה שהוא יהודי בכל מקום שהוא לא יגיע לפקו"נ ע"י עשיית המצוה.

ומטו בה משמיה דמורי ורבי מרן הגאב"ד וראש הישיבה דפונביז' רבי יוסף שלמה כהנמן צוקללה"ה כצד ב'.

(ובחזו"א יו"ד סי' סב' ס"ק ז' כתב שהאיסור הוא משום דגורם עשיית תועבה ותקלה בעולם).

ח. ואשכחן פתרא לזה בחדושי הריטב"א ע"ז ו' ב' ד"ה ואע"ג דבמכירה וז"ל:

...ואע"ג דבמכירה לנכרי או להשאל ולתת לו מידי דעביד בה עבירה או תקרובת לעבודה

זרה איכא משום לפני עור דבר תורה, מכל מקום אין כאן בשביל כך יהרג ואל יעבור, ואע"ג דקיימא לן (סנהדרין עד' א') דע"ז וכל אביזרא אפי' להנאת עצמן יהרג ואל יעבור, שאני איסורא דלפני עור דלא מיוחד לע"ז אלא לאו כולל הוא לכל האיסורין, ולא אמרינן יהרג ואל יעבור אלא כשהוא איסור מיוחד לע"ז, והיינו הנהו קוקי ודומאנקי דמושלינן להו משום דלהנאת עצמן שאני כדאיתא התם בסנהדרין (שם ב'). ע"כ.

וכן בר"ן פסחים פ' כל שעה (ו' א' מדפי הרי"ף) וז"ל: „...וא"ת הרי אמרו בפ' בן סורר ומורה (עד' ב') דאי לא תימא הכי הני קאקי וסימונקי פ"י מיני מחתות היכא משאלינן להו, אלא להנאת עצמן שאני, אלמא דאפי' בע"ז להנאת עצמן שרי, י"ל דבהשאלה זו אינו עובר עליה בלאו שהוא מיוחד לע"ז אלא משום לפני עור לא תתן מכשול שהוא כולל כל המצות... ומש"ה כיון דלהנאת עצמן וליכא חלול ה' יעבור ואל יהרג עכ"ל.

וכן הוא בנמו"י סנהדרין (ח' א' מדפי הרי"ף) בד"ה היכא יהבינן להו וז"ל: „...י"ל דלא מקרי אבזראה דע"ז אלא בלאוין המיוחדין בהן כגון עבודה לאתהנויי מינה דאיכא משום „...ולא ידבק בידך מאומה מן החרם” דאיירי בע"ז, אבל קואקי ודמונקי דיהבי להו ליכא איסורא אלא משום ולפני עור לא תתן מכשול, והאי לאו בע"ז בלחוד איירי אלא כולל הוא כל המצות ולא מקרי אבזראה דע"ז. ע"כ.

ט. הרי דשקלו וטרו קמאי בהשאלה אי בישראל הלאו דלפני עור הוא חלק מן המצוה כצד א' או דהוה דין בפ"ע דלפני עור לא תתן מכשול כצד ב' והכריעו דאין זה נכנס בתוך המצוה.

וכן איפסקא להלכה בשו"ע יו"ד סי' קנז' סעי' א' ברמ"א שם וז"ל: וכל איסור עבודת כוכבים וג"ע וש"ד אע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור, אבל אלאו דלפני עור לא תתן מכשול יעבור ואל יהרג. ע"כ.

נמצא דלפי דעת הנך קמאי וכפי שנפסק בשו"ע ברמ"א שם נראה פשוט דאין מקום

דעריות דבזה מצווין גם אברהם ושרה, א"כ יש מקום לומר דשייך לגביהם דמה שנצטוו על עריות כלול בזה שלא יעברו גם אחרים על העבירה של עריות ומי שמכשילן בזה עובר על לפני עור.

יב. והנה במש"כ הראשונים (ריטב"א ר"ן ונמו"י) דעל לפני עור בג' עריות חמורות אין יהרג ואל יעבור כיון דאין זה חלק מהמצוה אלא דין כללי של איסור לפני עור כשלעצמו ואינו מגוף המצוה, נראה לומר דבר חדש, דאי נימא דלפני עור הוי חלק מגוף המצוה (כפי העולה מהגנת וורדים דהוא ס"ל דב"נ עובר על לפני עור ואמרינן דדעתו הוא דכיון דהוא חלק מגוף המצוה לכן יש מקום לומר דגם בני נח מצווים על זה, ואין זה איסור שמיני נוסף על שבע מצות ב"נ אלא דזה כלול בגוף המצוה).

ולכאורה לפ"ז צריך להיות דבישראל כשאונסים אותו להכשיל בג' עבירות הדין דיהרג ואל יעבור משום לפני עור.

* * *

יג. אך נראה לענ"ד דאף דלכאורה כאמור יהיה הדין דיהרג ואל יעבור אף דהוה רק לפני עור בג' עבירות, מ"מ י"ל דנראה דתליא באשלי רברבי.

דמצינו מחלוקת בראשונים אי מאי דמחייבין דיהרג ואל יעבור הוא רק כשעשה מעשה העבירה בידיים, או אף היכא דלא עשה מעשה בידיים מחמת חומר האיסור גרידא בהנך ג' עבירות יהרג ואל יעבור.

דהתוס' ס"ל בכמה דוכתי בש"ס (סנהדרין עד' ב' פסחים כד' ב' ועוד כמה מקומות) כצד א' דרק בקום ועשה בג' עבירות יהרג ואל יעבור. אמנם דעת הרמב"ם וכפי שיסד זאת בחדושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם הל' יסוה"ת פ' ה' הלכה א' דכיון דהרמב"ם סתם ולא הזכיר כלל דיש נפקא מינה בין אם עשה מעשה או שאנסוהו שיזרקו אותו על תינוק ויהרגהו, משמע דחולק על זה וס"ל דבכל גווני יהרג ואל יעבור בגלוי עריות וכן ביתר ג' עבירות. וכבר הביא שם דנחלקו הראשונים בזה בבעל המאור ובמלחמות בסנהדרין (יז' ב' יח' א' מדפי הרי"ף).

לומר דעכו"ם יהיו מצווין על לפני עור, ומשום דהא רק שבע מצות ניתנו לבני נח, ומאי דאיבעיא לן בגמ' סנהדרין עד' ב' אי ב"נ מצוה על קדושת ה' או אינו מצוה, אקשינן התם שבע מצות נצטו בני נח, ואם איתא תמניא הויין, ואסברא לה רבא דאפשר דקדוש ה' הוא נכלל בכלל אבזרייהו דכל מצוה ומצוה. ורק על הצד הזה דהוא נכנס בתוך המצוה היה צד לגמ' לומר דעכו"ם יהיו מצווין על קידוש ה', משא"כ לגבי לפני עור.

* * *

י. ומעתה הרי הדבר ברור דאף אם נימא דעכו"ם מצווין על לפני עור הוא רק אם נאמר כצד שלפני עור נכלל בגוף המצוה. והדבר פשוט.

ולפ"ז לכאורה צ"ב בדברי הפרדס יוסף, דהא לפי דברינו כל הצד לומר שעכו"ם יהיה מצוה על לפני עור הוא רק להצד שלפני עור הוי חלק מגוף המצוה, והא תינח באותן ז' מצות שמצוה עליהן, יש מקום לומר דמצוה על לפני עור באותן מצות דזהו גדרו של האיסור שמצוה עליו ב"נ שגם אחרים לא יעברו על אותו איסור.

אך הגע עצמך אם נימא דלאו דלא תאכילום הוא ציווי מיוחד רק לישראל ועליו רמי שלא להאכיל קרבן פסח לנכרי, האם יש מקום לומר שעכו"ם המכשיל לישראל בזה יעבור על לפני עור בעבירה שהוא אינו מחוייב בה, דהא כל הסיבה לומר דשייך כלל בלפני עור הוא רק אם נימא דחומר העבירה כולל גם שאחרים לא יעברו עליה, וזה שייך רק בשבע מצוות בני נח, משא"כ בלאו דלא להאכיל את העכו"ם בק"פ מאי שיאטה דידיה להאי לאו, ואיך נחייבו שהכשיל את ישראל בזה.

(ועיי' תוס' שבת ג' א' ד"ה בבא דרישא פטור ומותר, דלא אמרינן שעכו"ם יחוייב בלפני עור כשמכשיל לישראל בעבירה ששייכת רק לישראל).

* * *

יא. ואמנם מה שהקשו לגבי אברהם ושרה שהכשילו את פרעה ואבימלך, זה ניחא שפיר דיהיה שייך ביה לפני עור כיון דהוה עבירה

של ג' העבירות או דסגי באיסור בלבד כדי לחייבו שיהרג ולא יעבור אף בשב ואל תעשה, פסק בזה שם כהתוס' דדוקא כשאומרים לו לעשות מעשה אז הדין יהרג ואל יעבור, נמצא לפ"ז דפסקי הרמ"א צדקו יחדיו לשיטתו.

* * *

טז. ולאור דברים אלו התגלגלה זכות לידן למצא מציאה רבתא לדובב שפתי ישנים של מורי זקני הגה"צ רבי יחיאל הלוי סרואלוב (ישראל) זצ"ל - (בן הגה"צ רבי ישראל הלוי מראשוני תלמידיו של רבי ישראל סלנטר זצוקללה"ה) - ראש ומייסד, תפארת בחורים" בוילנא ובתל אביב, שזכיתי ללמוד מפיו בילדותי דאשכחן עתה בס"ד (בירחון הפוסק משנת תש"ו שנה ז' חוברת עב') שכתב ג"כ יסוד זה שיהרג ואל יעבור בג' עבירות החמורות נאמר רק כשאונסין אותו לעבור העבירה בפועל ממש, משא"כ כשהוא רק גורם לגלוי עריות אינו בדין יהרג ואל יעבור, וזה היה ההיתר של אברהם אבינו לומר על שרה אשתו, „אחותי היא".
וברוך שכוונתי לדבריו.

יד. ומעתה אמינא דבשלמא להנך קמאי דס"ל כהרמב"ם לדעת מרן הגר"ח, (ומרן בחזו"א חלק על דיוקו של הגר"ח וס"ל דאין ראייה מדלא חילק הרמב"ם בין כשעשה העבירה על ידי מעשה או בלי מעשה) נמצא דמחמת חומר האיסור של ג' עבירות יהרג ואל יעבור אף ללא מעשה שפיר נימא דגם לפני עור דהך ג' עבירות דהוא חלק מן העבירה עצמה חייב ליהרג ולא לעבור.

אך לשיטת התוס' וסיעתם דס"ל דרק כשיש מעשה איסור בקום ועשה אז הדין הוא יהרג ואל יעבור ולא סגי בחומר האיסור בלבד כדי לחייבו ליהרג ולא לעבור, א"כ אף אי נימא דלפני עור הוא חלק מהעבירה אבל סו"ס הרי לא עשה מעשה עבירה של עריות בקום ועשה, ויכול להיות לכל היותר רק כאיסור ג' עבירות ללא מעשה, ובזה הא אמרינן דליכא יהרג ואל יעבור. ודו"ק היטב בזה.

טו. ולפ"ז יבוארו לנו היטב פסקי הרמ"א בסי' קנז' דכתב דעל לאו דלפני עור לא תתן מכשול יעבור ואל יהרג אפי' בג' עבירות. ובפלוגתת הראשונים אי בכדי לחייב ליהרג ולא לעבור בעינן דוקא מעשה בקום ועשה